

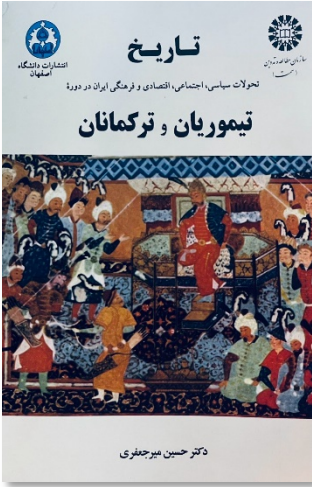

Dr. Hüseyin Mir Caferi, Tarih-i Tahavvûlât-ı Siyasi, İçtimai, İktisadi ve Ferhengi-i İran der Devre-i Timuriyân ve Türkmânân, İntişarât-ı Daneşgâh-ı Isfahan, Tahran 1379 h.ş., 381 s.

Timurlular ve Türkmenler Devrinde İran'ın Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Değişiminin Tarihi

İsmail AKA

Prof. Dr. (E), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
ismail.aka.ege@gmail.com ORCID: 0000-0003-1919-563X

Müellif doktorasını Türkiye’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamladıktan sonra, Isfahan Üniversitesinde görev almış ve buradan emekli olmuştur. O, eserin önsözünde İlhanlıların çöküşünden Timur’a gelen bu devrin İran tarihinde Fetret devri olarak nitelendiğini ifade ile bu devirde irili ufaklı birçok devletin varlığını sürdürdüğünü, fakat bunlar arasında devamlı bir mücadele yaşandığını, bu mücadeleler yüzünden halkın büyük sıkıntı çektiğini, halkın Allah’tan bir kurtarıcı beklediğini ve nihayet Timur’un zuhur edip İran’da hâkim olduğu, onun da Cengiz Han gibi ele geçirdiği ülkeleri tahrip edip, çok kan döktüğü, ancak kısa zaman sonra o ve haleflerinin kültür ve

medeniyet alanlarında önemli katkılarda bulduklarını ifade eder.

Eserde Kara Koyunlular devrinin kısa süreli olup, siyasi karışıklıkların eksik olmadığı, buna karşılık Ak Koyunlular devrinin özellikle Hasan Bey ve Yakub Bey devrinin İran’ın en parlak devirlerinden biri olduğu, onların ayrıca reformları ile dikkat çektiğini, Timurlular devrinin kültür ve medeniyet faaliyetlerini sürdürmeleri bakımından üzerinde durulması gerektiği vurgulanır ve eserin özellikle öğrenciler için yararlı olacağı belirtilir.

2 bölüm ve 16 kısımdan meydana gelen eserin 1. kısmı Mâverâünnehr ve Timur’un ortaya çıkışı başlığını taşımakta olup (s.4-20), burada bu sırada İran ve Mâverâünnehr’in durumu, Timur’un soyu, Emir Hüseyin ile mücadelesi ve hâkimiyeti ele geçirmesi üzerinde durulur.

2. kısım, Timur devrinin siyasi ve askeri olayları ile ilgili olup (s.21-49), Timur'un tahta oturması, Mâverâünnehr dışına seferleri, Üç Yıllık sefer, İsfahan'ın tahribi ve katliam, Beş Yıllık sefer, Hind seferi, Yedi Yıllık sefer, Mısır Memlûkleri ile ilişki, Yıldırım Bâyezid'in yenilgisi, Çin üzerine sefer ve ölümü ele alınır. İsfahan'daki katliam sırasında 70.000 ve 600.000, Bağdad'da 90.000 kişinin öldürülmesi (s. 27-28,37) ile ilgili olarak kaynaklarda nakledilen rakamların kabulü o zamanlar buraların nüfusuna bakılacak olur ise, elbette ki kabulü mümkün değildir. Timur'un ölümü üzerine ardındaki beglerin torunu İbrahim Sultan'ın idaresinde sefere devam kararı verdikleri ifadesi de doğru değildir (s.43). Bu sıradaki olaylar hakkında bkz. İ. Aka, Timur ve Devleti, Ankara, 1991, s.34 v. dv.

3. kısım, Timur'un yaradılış karakteri, siyasi, sosyal, askeri ve saray teşkilâtı bakımından idaresinin özellikleri ile ilgilidir (s.50-82). Burada Timur'un fiziki, ruhi ve ahlaki durumu, dini siyaseti, din ve mezhep ileri gelenlerine karşı tutumu, şeyhler ve bilim adamları ile ilişkisi, imar faaliyetleri, sarayları ve Cengiz Han ile mukayesesi konularına yer verilmiştir.

4. kısım, Timur'un ölümünün ardından hâkimiyet mücadeleleri, halefleri ve devletin sona ermesi konularına ayrılmıştır (s. 83-113).

5. kısımda Timurular devrinde güzel sanatlar incelenmektedir (s.114-136). Burada Timurular devrinde Herat'ın yükselişi, Timurlu devlet adamlarının güzel sanatları teşvik ve himayesi, kitap sanatları, nakkaşlar ve nakkaşlık, sanat hamisi olarak Mirza Baysungur, hattat olarak İbrahim Sultan ve bazı eserler hakkında bilgi verilmektedir.

6. kısım Timurular devrinde kültür, meşhur ilim adamları ve edebi şahsiyetler ile ilgilidir (s. 137-163). Bu bölümde akli ve nakli ilimler, belli başlı medreseler, Uluğ Bey ve ilmi faaliyetleri, musiki, tarihçiler ve eserleri, dil ve edebiyat konuları üzerinde durulmaktadır.

Timurular devrinde din, mezhep ve tasavvuf başlığını taşıyan 7. kısımda (s.164-184), Sünnilik ve Şiilik, dini ve siyasi cereyanlar, Hurufilik, Nurbahşiye, Nakşibendilik, Nimetullahiye ve Sufiye gibi tasavvuf cereyanları üzerinde durulur. Burada resmi mezhebin Hanefilik olduğu da vurgulanır (s. 166). Buna karşılık Nevai'nin Şii olduğu ifadesi ise (s. 167) doğru değildir. Nevai, Şii olmadığı gibi, bir ara Şiiliğe meyleden Hüseyin Baykara da Nevai'nin tesiri ile Sünnilikte karar kılmıştır. Bu kısımda Timur'un cihat gayesi taşıdığı, hilafet fikrine sahip olduğu kaynaklara atfen kaydedilir.

8. kısım Timuruların dış ilişkileri ile ilgilidir (s.185-203). Burada Timur'un Avrupa kralları ile münasebeti, Timur'u ziyaret eden Avrupalı seyyahlar, Timur'un haleflerinin Avrupa ile münasebetleri, Timuruların Osmanlı Sultanları ile münasebetleri, Timurular devrinde Çin ile münasebetler, Timuruların

Memlûkler ile münasebetleri üzerinde durulur. Avrupa ile ilişkilerde ticari gayenin önde geldiği belirtilir (s. 188).

9. kısım Timurlular devletinin sosyal, idari, iktisadi yapısı ile ilgilidir (s.204-224). Burada Timur devrinde sosyal durum, Yasa ve İslami kanunlar, halkın durumu, hanımlar ve hanedan mensuplarının vaziyeti, vilayetlerin idaresi, mali, iktisadi ve askeri teşkilat hakkında bilgi verilir.

Eserin 2. bölümü Kara Koyunlu ve Ak Koyunlulara Türkmenleri başlığını taşımakta olup, Kara Koyunlulara tahsis edilen 10. kısımda (s. 226-231) Kara Koyunlu ve Ak Koyunlu adlarının menşei, Kara Koyunluların aslı, Kara Koyunluların Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya göçleri, Kara Koyunluları meydana getiren boy ve oymaklar üzerinde durulur ki bunlar bilinen şeylerdir.

11. kısım Kara Koyunluların Siyasi tarihi başlığını taşımaktadır (s. 232-272). Burada devletin kuruluşu ve begleri hakkında ayrı ayrı bilgi verilir.

12. kısımda ise Kara Koyunlular zamanında İran'da kültür ve medeniyet konusu incelenir (s. 273-277).

13. kısım Ak Koyunlulara tahsis edilmiş olup, Ak Koyunluların yükselişi başlığını taşıyan bu kısımda (s.279-289), Ak Koyunluların soyu, devleti oluşturan boy ve oymaklar, bu sırada İran'ın durumu, Kara Yülük Osman Beg ve Uzun Hasan'ın iktidara gelişi anlatılır.

Ak Koyunluların parlak devrinin incelendiği 14. kısımda (s.290-308), Hasan Beg devrinin önemli olayları, Timurlular, Memlûkler, Avrupa devletleri ve Osmanlılar ile münasebetler, onun ölümü ve şahsiyeti üzerinde durulur.

15. kısım (s. 309-322), Ak Koyunluların çöküşü ile ilgili olup, Sultan Halil, Sultan Yakup, son Ak Koyunlu begleri ve Safevilerin hâkimiyeti ele geçirmesi anlatılır.

16. kısım ise (s.323-330), Ak Koyunlular devrinde kültür ve medeniyet başlığını taşımakta olup müellif, Hasan Beg ve Yakup Beg devrini İran tarihinin en parlar devirlerinden biri olarak nitelendirip, onların ıslahatlarından söz eder ve Sünni olduklarını vurgular (s.328).

Ekler kısmında (s.332-342), Çağatay Hanları, Timurlular, Kara Koyunlu ve Ak Koyunluların soy kütükleri ile incelenen dönem ile ilgili 4 harita bulunmaktadır.

Eserin sonunda Bibliyografya yer almakta olup, bununda ayrı ayrı Farsça kaynaklar, makaleler, Arapça kaynaklar, Türkçe kaynaklar (oldukça eksiktir), Batı dillerindeki araştırmalar verilmiştir. Ayrıca dizin yer almaktadır.

Sonuç olarak ele alınan 3 devlet hakkında verilen bilgiler, bilinen şeyler olmakla birlikte, bu devirdeki dini hareketler ve kültürel durum hakkında verdiği bilgiler bakımından eser güzel ve faydalı bir derlemedir.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.